Zoran Lalović

PUT DO DOBROG UDŽBENIKA

Metodološki okvir za izradu, utvrđivanje i praćenje kvaliteta udžbenika

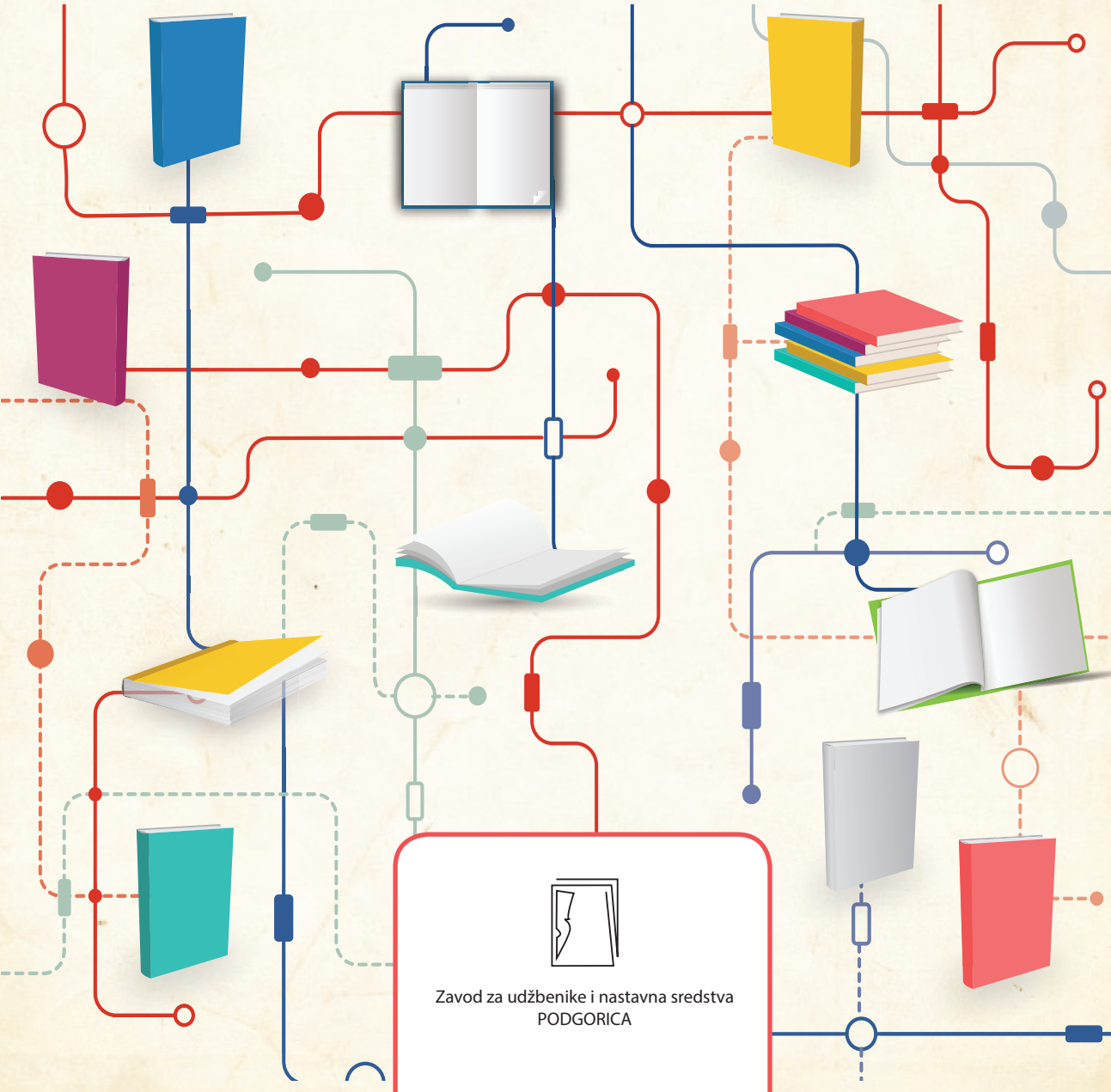

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
PODGORICA

Zoran Lalović

PUT DO DOBROG UDŽBENIKA

Metodološki okvir za izradu, utvrđivanje
i praćenje kvaliteta udžbenika

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
PODGORICA, 2015.

Mr Zoran Lalović

PUT DO DOBROG UDŽBENIKA

Metodološki okvir za izradu, utvrđivanje
i praćenje kvaliteta udžbenika

Izdavač:
ZAVOD ZA UDŽBENIKE I NASTAVNA SREDSTVA – PODGORICA

Za izdavača:
Zoja Bojanić-Lalović, direktorica

Glavni urednik:
Radule Novović

Odgovorni urednik:
Lazo Leković

Urednica:
Nađa Durković

ZUNS Studio:
Tehnički urednik:
Rajko Radulović

Lektura:
Dragan Batrićević

Korektura:
Jasmina Radunović

Dizajn i grafičko oblikovanje:
Boris Radulović

Dizajn korice:
Bojana Bogavac

Štampa:
M Print – Podgorica

Tiraž:
300

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-303-1837-5
COBISS.CG-ID 26607376

SADRŽAJ

UVOD 5

O KVALITETU UDŽBENIKA 7
1. Područja kvaliteta udžbenika 7
2. Potpodručja kvaliteta udžbenika 8
3. Kvaliteti udžbenika 11
4. Indikatori, pokazatelji kvaliteta udžbenika 12
5. Kako ova publikacija može poslužiti u procesu izrade udžbenika 12
6. Kako ova publikacija može poslužiti prilikom ocjene kvaliteta udžbenika 12
7. Monitoring udžbenika u praksi 13

1. PODRUČJE
USKLAĐENOST UDŽBENIKA S NASTAVNIM PLANOM I PROGRAMOM, OPŠTIM CILJEVIMA I ISHODIMA OBRAZOVANJA I VASPITANJA 14
1. Usklađenost udžbenika s predmetnim programom 15
2. Usklađenost udžbenika s nastavnim planom 15
3. Usklađenost udžbenika s načinom njegovog korišćenja u nastavi 18
4. Usklađenost udžbenika u odnosu na razvojne karakteristike učenika 20
5. Usklađenost sadržaja udžbenika s predmetnom, naučnom oblašću 23
6. Usklađenost sadržaja udžbenika s ciljevima i ishodima programa 26

2. PODRUČJE
DIDAKTIČKA ORGANIZACIJA SADRŽAJA UDŽBENIKA 32
1. Predgovor udžbenika 34
2. Pregled sadržaja udžbenika 35
3. Organizacija tematskih cjelina – poglavlja i lekcije udžbenika 36
4. Sistem naslova i podnaslova 37
5. Lekcije udžbenika 38
6. Osnovni tekst 40
6.1. Logička organizacija sadržaja lekcije 40
6.2. Organizacija sadržaja lekcije u odnosu na različite mogućnosti učenika 41
6.3. Simbolička organizacija sadržaja 42
6.4. Priprema za učenje 43
6.5. Postepenost izlaganja sadržaja 44
6.6. Povezivanje, sistematizacija znanja 46
7. Dodatni tekstovi 47
8. Ilustracije 49
9. Tabele, sheme, preglednici i slično 51
10. Pitanja i zadaci 53
11. Nalozi i pretpostavljeni načini učenja u udžbeniku 55
12. Korelacije 60
13. Siže 60

14. Osnovni pojmovi 61
15. Objašnjenje manje poznatih riječi i/ili izraza 61
16. Rječnik, indeks, literatura 62

3. PODRUČJE
MOTIVISANJE I VOĐENJE UČENIKA U UDŽBENIKU 64
1. Obrazlaganje značaja teme 65
2. Problematizacija sadržaja 65
3. Mentalno vođenje i podsticanje učenika 66

4. PODRUČJE
MODELIRANJE INTELEKTUALNOG RADA I UDŽBENIK 68
1. Ugrađivanje modela intelektualnog rada u udžbenik 69
2. Udžbenik kao model intelektualnog rada 70
3. Uputstva o efikasnom učenju 71

5. PODRUČJE
JEZIK UDŽBENIKA 72
1. Usklađenost jezika udžbenika s propisanim jezičkim normama i standardima 73
2. Prilagođenost i razvojnost jezika udžbenika 74
3. Dosljednost objašnjavanja i postupnost uvođenja stručne terminologije 78

6. PODRUČJE
TEHNIČKO-GRAFIČKA OPREMA UDŽBENIKA 80
1. Format udžbenika 81
2. Korice i povez 82
3. Papir 82
4. Vrsta slova 83
5. Veličina slova 84
6. Dužina reda i razmaci između riječi i redova 85
7. Izgled stranice 86
8. Vizuelna signalizacija udžbenika 87

METODOLOŠKI OKVIR ZA UTVRĐIVANJE KVALITETA UDŽBENIKA 89

LITERATURA 104

UVOD

Publikacija *Put do dobrog udžbenika – metodološki okvir za izradu, utvrđivanje i praćenje kvaliteta udžbenika* dio je projekta Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva – Podgorica (u daljem tekstu: Zavod za udžbenike), koji treba da obezbijedi korišćenje jedinstvenih kriterijuma kvaliteta udžbenika tokom procesa izrade udžbenika, njegove recenzije i monitoringa u praksi. Izradom udžbenika rukovode urednici Zavoda, a sâm proces podrazumijeva vođenje i stručnu saradnju s autorima i konsultantima. Upotrebu i korišćenje udžbenika u nastavi odobrava nadležni savjet[1] na prijedlog recenzentske komisije. Recenzentsku komisiju formira Zavod za udžbenike. Njen je zadatak da stručno ocijeni kvalitet udžbenika i da ga preporuči nadležnom savjetu za odobravanje i korišćenje u nastavi. Kako bi ubuduće ovaj proces obezbjeđivanja kvaliteta udžbenika obuhvatao i monitoring njegove upotrebe, bilo je potrebno izraditi i metodologiju praćenja, prikupljanja povratnih informacija i objektivnu ocjenu kvaliteta udžbenika od strane samih korisnika – učenika/učenica[2] i nastavnika/nastavnica[3]. Tako prikupljene povratne informacije treba da se u Zavodu za udžbenike koriste prilikom donošenja odluka radi poboljšanja kvaliteta udžbenika.

Cilj publikacije jeste:

- izrada liste indikatora kvaliteta udžbenika
- izrada instrumenata za praćenje i utvrđivanje kvaliteta udžbenika.

Lista indikatora kvaliteta udžbenika treba da posluži:

- urednicima u Zavodu za udžbenike i autorima udžbenika kao orijentir u procesu izrade novih udžbenika
- recenzentima kao okvir za objektivniju ocjenu kvaliteta udžbenika
- nastavnicima i učenicima kao sredstvo za praćenje i ocjenu udžbenika u nastavi
- Zavodu za udžbenike, prilikom donošenja odluka radi poboljšanja kvaliteta udžbenika.

---

[1] Nacionalni savjet za opšte obrazovanje

[2] U daljem tekstu učenik/učenici

[3] U daljem tekstu nastavnik/nastavnici

Tokom izrade pomenute liste i instrumenata potrebno je:

1. utvrditi osnovna područja kvaliteta udžbenika
2. identifikovati potpodručja, tj. elemente kvaliteta udžbenika
3. opisati kvalitet identifikovanih elemenata
4. definisati indikatore, pokazatelje kvaliteta
5. izraditi instrumente za utvrđivanje i praćenje kvaliteta udžbenika.

U tekstu koji slijedi prikazani su svi navedeni elementi izrade liste indikatora i instrumenata za praćenje i utvrđivanje kvaliteta udžbenika.

O KVALITETU UDŽBENIKA

1. Područja kvaliteta udžbenika

Polazeći od **definicije udžbenika** – da je to nastavno sredstvo *koje sadrži sistematizovana znanja iz neke oblasti znanja, koja su didaktički adekvatno oblikovana za određeni nivo obrazovanja* (Ivić et al., 2003); **ciljeva udžbenika** – *da učeniku daje znanje*; *da utiče na razvoj njegovih kognitivnih i metakognitivnih sposobnosti… i ličnosti u cjelini* (Trebješanin, 2001); **uloge udžbenika** – da se koristi za učenje u školi ili kod kuće; da se iz udžbenika uči uz pomoć nastavnika ili roditelja, a najčešće samostalno; da proizilazi iz nastavnog plana i programa i da mu je osnovna namjena ostvarivanje ciljeva i ishoda programa – utvrdili smo šest osnovnih područja kvaliteta udžbenika:

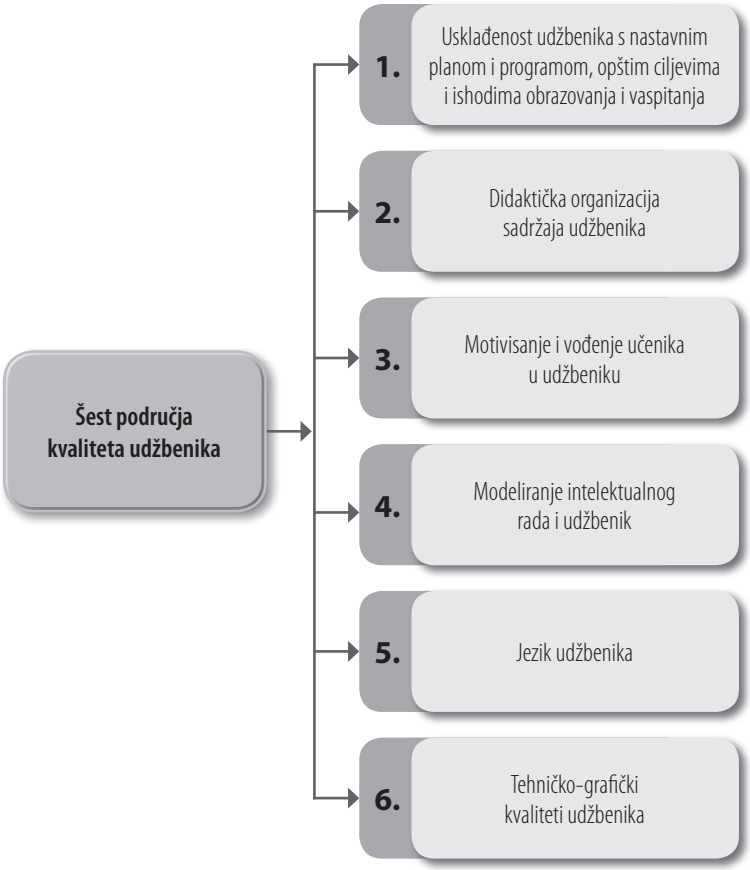

U okviru **prvog područja** kvaliteti udžbenika razmatraju se u odnosu na zahtjeve koje udžbeniku postavlja nastavni plan i program i ono što je definisano tim dokumentom. Naredna tri područja odnose se na didaktičko-metodičke elemente organizacije sadržaja udžbenika, s tim što se u **drugom** području razmatraju kvaliteti pojedinih elemenata udžbenika (npr. kvalitet predgovora, kvalitet osnovnog teksta lekcije, dodatnih tekstova, pitanja, zadataka itd.). U **trećem** i **četvrtom** području razmatraju se dvije strategije – strategija motivisanja i strategija učenja u udžbeniku – koje su po prirodi utkane u sve pojedinačne elemente udžbenika. **Peto** područje posvećeno je jeziku udžbenika, a **šesto** njegovim tehničkim i grafičkim kvalitetima.

2. Potpodručja kvaliteta udžbenika

Svako od šest osnovnih područja kvaliteta udžbenika dalje je izdijeljeno na potpodručja.

U okviru **prvog područja** identifikovano je šest potpodručja: